

De Ill-landen excursie rondom Vaals en Aken

door Hans Schilders, Bernard Rouffaer, Joop Spaan en Marc de Wit

Met zestien excursiegangers gaan we in oktober op weg naar het zuiden, om in twee dagen het bosbeheer van drie landen te vergelijken: Nederland (Zuid-Limburg), België (Herzogenwald van Walonië) en Duitsland (Hürtgenwald, Nordrhein-Westfalen).

Donderdag 9 oktober: Westelijk Herzogenwald

Houtvester Yves Pieper neemt ons mee naar het Westelijk Herzogenwald, een staatsdomein van 6350 hectare, in een groter geheel van meer dan 50000 hectare bos. De hoogte varieert van 240 meter tot 600 meter. Het klimaat is zeer verschillend tussen het lage en het hoge deel. Van de 6000 hectare bos is de verhouding tussen loofbomen en naaldbomen 1:2. Van de 4000 hectare naaldhout is 20% jonge aanplant of braakliggend. Op lagere hoogte staat veel wintereik en ruwe berk en onder deze eiken verjongen de beuken zich veelvuldig. Vanaf 450 meter op de hoogvlakte is de spar massaal aangeplant door de Pruisen in de 2e helft van de 19e eeuw. De grove den bleek hier te stormgevoelig. De sparren vervingen de oude zachte berk, de zwarte els, de wilg en de oude zomereik.

De massale aanplantingen van de spar en het weinige licht dat de bodem kan bereiken, heeft er samen met de systematische drainage van de vochtige bodems voor gezorgd dat de diversiteit aan plantensoort is gedaald. De recentelijk ontstane stormvlakten worden thans met loofbomen, individueel gemengd ingeplant (els, berk, lijsterbes, populier en zomer- en wintereik) voor een gemengd loofbos waarbij productie een ondergeschikte rol speelt. De excursiegangers leek het zinvoller om in plaats van individueel gemengde aanplant, in groepen van één boomsoort te planten om te voorkomen dat soorten gaan domineren.

Wild

Als gevolg van de stormen zijn er open plaatsen in het bos gekomen, die de wildcapaciteit hebben verhoogd, door grasgroei op de aangelegde brandgangen en gezaaid gras op de open plek-

ken. Ingerasterde of individueel beschermde aanplantingen van loofbomen zorgen voor variatie binnen het bos. In de winter krijgt het wild aanvullend voeder op twintig voederplaatsen.

Het Hertogenwald telt al 5 jaar ongeveer 50 herten per 1000 hectare. Het aantal reeën is stabiel of stijgt lichtjes. Het everzwijn is aanwezig in jaarlijks wisselende aantallen. Enkel op het hert wordt specifieke beheersjacht uitgeoefend (aanzitjacht of bersjacht). Het afschotplan bedraagt 19 herten per 1000 hectare. Overigens waren er twee eeuwen geleden nog geen herten in het Hertogenwald, enkel reewild en korhoen.

Vrijdagochtend 10 oktober: Ruhreifel Jülicher Börde

De heer Jansen, Forstdirektor en zijn medewerker heer Hielke leiden ons rond in het Regional Forstamt in Hürtgenwald, 50.000 hectare bos waarvan 14.000 hectare Staatswald, 24.000 hectare Privatwald en 12.000 hectare Kommunalwald.

In het areaal wordt jaarlijks tussen de 60.000 en 70.000 m³ geoogst waarvan de helft in eigen beheer door het Forstamt en de helft door (vooral Nederlandse!) aannemers. Circa 50% van het areaal is verpacht voor de jacht en sinds een paar jaar wordt het vlees van de herten, reeën en zwijnen door het Forstamt zelf voor goed geld vermarkt en de vraag stijgt nog steeds.

Bomen en planten

Het Hürtgenwald bestaat voor 70% uit fijnspar die na de verwoesting in WOII is aangeplant. In de zeventiger jaren zijn de opstanden systematisch gedund en in de jaren tachtig zijn toekomstbomen geselecteerd en opgesnoeid.

Dit opsnoeien is overigens niet goed bevallen vanwege schimmel in de snoeiwonden. Qua sortiment lag de focus op papierhout en nu mikt men ook op zaaghout. Tegenwoordig wordt er verjongd door natuurlijke verjonging van de fijnspar. Waar omvorming gewenst is naar douglas of beuk wordt aangeplant met uitgangsmateriaal uit het eigen Forstamt.

Als tweede locatie een mooi beekdal. Na introductie in de tachtiger jaren hebben zich nu zes beverfamilies permanent gevestigd. Ze hebben in de loop van de beek dammen gebouwd waardoor zwenwater ontstond en vissen, insecten en vogels als de ijsvogel zich er hebben gevestigd.

De derde locatie betreft een stormvlakte van 35 hectare. Wegens aantasting van *Borkenkäfer* wordt het hout zo snel mogelijk geruimd. Er wordt getracht om zoveel mogelijk te werken met natuurlijke verjonging. Sowiezo vindt er geen aanplant in het eerste jaar plaats en waar nodig en wenselijk plant men horsten van beuk of douglas.

Tot slot rijden we naar een bosreservaat met monumentale beuken van 280 jaar oud en zeker 40 meter hoog. Een aantal jaren geleden is dit reservaat ingerasterd om de verjonging van beuk een kans te geven, wat redelijk is gelukt.

Vrijdagmiddag 10 oktober: Vijlenerbos

Tenslotte worden we rondgeleid in de Vijlenerbossen van Staatsbosbeheer door de heer van Poeremeren, veldmedewerker voorlichting bos en recreatie en de heer Eichhoorn, zelfstandig ecooloog.

De Vijlenerbossen zijn circa 600 hectare groot. Na de jaren dertig is men hier begonnen met het aanplanten van fijnspar en lariks. Vanaf 1950 grootschalige aanplant van productiebos. Tegenwoordig ligt het accent meer op het vergroten van natuurwaarden. De Vijlenerbossen zijn een Natura 2000-gebied en één van de oudste aaneengesloten bossen van Nederland.

Bomen en planten

Globaal komen er twee bostypen voor het beuken-veldbiesbos (op het plateau) en het eikenhaagbeukenbos op de randen. Doelstelling is een gevarieerder bostype met meer structuur. Delen van de opstand met weinig toekomstverwachtingen worden gekapt.

Gebleken is dat na dunning (of kap van slechte stukken) veel soorten opslaan, maar dit is ook afhankelijk van de dikte van de strooisellaag; als deze dun of zelfs afwezig is dan profiteren bijzondere plantensoorten hiervan zoals kranzalomonszegel of witte veldbies. De laatste decennia is er een toename van braam, waarschijnlijk te wijten aan zure regen in combinatie met de bosontwikkeling en lichttoetreding. Doelstelling voor de bosranden: versterken van de floristische en faunistische waarden, meer structuur in het vegetatiedek en het stimuleren van spontane vestiging planten- en diersoorten. Doelsoort is de hazelmuis.

De de boomvormers en struiken worden nu nog eens in de vijf jaar teruggezet (streven: eens in de acht jaar). Doordat het vrijkomende hout wordt afgevoerd vindt er verschraling plaats, wat gunstig is voor kruiden. Door het regelmatig terugzetten van boomvormers en struiken ontstaat een half open mantel- en zoomvegetatie met allerhande soorten kruiden en heesters. Door de zeer speciale bodemomstandigheden, veel afwisseling in kalkrijk en kalkarm, door (zeer lokale) uitspoeling, ontstaan interessante zoomvegetaties, met bijvoorbeeld soorten als boslathyrus, hengel, boskortsteel.

Ten uitgeleide

Het vergelijken van 'het bosbeheer' van de drie buurlanden is in twee dagen een grote opgave. Het grootste verschil was misschien wel het cultuurverschil: vraag een Nederlander, een Duitser en een Belg om iets over 'het bosbeheer' te vertellen...: de Nederlander legt de nadruk op flora, fauna en natuurontwikkeling, terwijl de Duitser en de Belg zich op de productie van kwaliteitshout en op jacht richten en de Belg hier nog een vleug natuurwaarde aan toevoegt. Al met al zeker interessant, en deze excursie heeft bovendien bijgedragen aan de contacten tussen de beheerders in de grensstreek en de leden van de KNBV.

Een uitgebreide versie van dit verslag is te vinden op www.knbv.nl.

Verlag Kijken bij collega's in het Vliegenbos (het oudste stadsbos van Amsterdam) op 6 mei 2009

Het Vliegenbos is aangelegd tussen 1910 en 1918 op een buitendijks droog gevallen kwelder, ten noorden van het IJ. Het socialistisch raadslid W. H. Vliegen nam het initiatief voor dit bos. Hij wilde "Een bosch voor de arbeiders, onder de rook van Amsterdam, een stukje vrije natuur waaraan de stad zoozeer behoefte heeft." Hoewel het bos met een geasfalteerd wandelpad, wat bankjes en fraaie waterpartijen hier en daar wat parkachtig aandoet, is het toch vooral een bos; zo'n 15 hectare goed ontwikkeld loofbos op kleigrond met bereikbaar grondwater.

In de systematiek van bosgemeenschappen gaat het om het droge essen-iepenbos en het natte elzenrijke essen-iepenbos. En, hier staan

ze werkelijk, de iepen! Samen met de es en de esdoorn vormen ze het hoofdbestanddeel van het bos. Het voorkomen van zoveel iep is te danken aan het strikte iepziektebeleid van de gemeente Amsterdam. De stad heeft er veel belang bij om de iep te behouden die zo bepalend is langs veel van de grachten. Het Vliegenbos is naar verwachting het meest iepenrijke loofbos van Nederland en mogelijk van West-Europa. Hier en daar staan immense populieren. Na de populieren zijn de iepen met hun 36 meter de

hoogste bomen. Maar ook de essen voelen zich hier thuis met een eindhoogte van 34 meter. De structuurvariatie is groot, evenals de rijkdom aan soorten bomen, struiken en ondergroei.

Gelukkig is ook ons lid en iepenspecialist Hans Heybroek op de excursie van de partij. Vaak gaat het om het op naam brengen van de iepen. Hier en daar komen min of meer zuivere vormen van de veldiep en van de bergiep voor, maar de meest voorkomende iep is hier de 'Belgica' (*Ulmus x hollandica* 'Belgica'), dezelfde soort die we langs de grachten vinden. Een van de lanen wordt geleidelijk verjongd met de kloon Dodoens.

Collega Geertjan Takkenkamp vertelt dat hij in overleg met de gemeente jaarlijks in een klein deel van het bos dunt. Jaarlijks, om de ingreep beperkt te kunnen houden, maar vooral ook om de bezoekers van het bos vertrouwd te houden met het geluid van de motorzaag.

Het bos is zo structuurrijk doordat er geregeld op kleine schaal bomen uitvallen: soms door windworp, toch zo nu en dan een slachtoffer van de iepziekte en door gerichte dunning. De

dunning is gericht op de instandhouding van de menging, met de nadruk op de iepen. Werden voorheen de iepen als 'riskante' boomsoort beschouwd, en bij de dunningen niet als toekomstboom gekozen, sinds het beheerplan uit 2005 worden bij de dunningen de iepen vaker bevoorreed. Dit vanuit het besef dat de iepziektebestrijding hier de afgelopen vijftig jaar effectief is gebleken en juist de iepen het bos

uniek maken. Aanplant van bomen is zelden nodig, de natuurlijke verjonging van es, esdoorn en ook iep is meestal ruim voorhanden.

Een klein bos, maar een bezoek zeker waard en voor beheerders van kleibossen eigenlijk een must. Kunnen ze daarna dromen van een echt essen-iepenbos.

Simon Klingen